

ПРОПОЗИЦІЇ ДО ПРОЄКТУ НАЙНОВІШОЇ РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

© Людмила Пшенична, Виталь Моргунок, 2000

УкрНДІ ССІ, Київ

У зв'язку з опублікуванням "Проекту найновішої редакції українського правопису" (Київ, Наукова думка, 1999, 340 с.) до Національної правописної комісії від УкрНДІССІ надіслано пропозиції, сформульовані на основі погодженого з Інститутом української мови НАНУ державного стандарту України (ДСТУ 3966-2000) "Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять".

Пропозиція 1

§ 25, п. 1 (стор. 30)

Після п. 1 (стор. 30) треба додати:

-увач

-увач-к-(а) Суфікс **-увач** вживаємо в іменниках чоловічого роду, що означають виконавця певної дії: *завідувач, командувач, дописувач*, а суфікс **-увач-к-(а)** — в іменниках, що означають виконавицю дії: *завідувачка, дописувачка*.

Пропозиція 2

§ 25, п. 5 (стор. 31)

Через те, що деякі правила п. 5 сформульовано не точно (наприклад, *напружити* — *напруження*, *удосконалити* — *удосконалення* суперечить 3-му абзацові, *падання*, *вїтягнення* — 5-му абзацові) абзаци 3—5 треба подати:

Суфікс **-енн-(я)** [**-єнн-(я)**] мають іменники середнього роду, утворені від дієслів, що мають суфікси, відмінні від **-ати** (**-яти**) чи наголошеного **-іти** (**-їти**): *напружити* — *напруження*, *тягнути* — *тягнення*, *вїтягнути* — *вїтягнення*, *розколоти* — *розколєння*, *нєсти* — *нєсення*, *відвєзти* — *відвєзєння*, *вїпекти* — *вїпечєння*, *гбїти* — *гбєєння*.

Суфікс **-анн-(я)** [**-єнн-(я)**] мають іменники середнього роду, утворені від дієслів із суфіксом **-ати** (**-яти**): *гукати* — *гукання*, *гуляти* — *гуляння*, *вигуквати* — *вигукування*, *спакбувати* — *спакбєвання*.

Суфікс **-їнн-(я)** [**-їєнн-(я)**] мають іменники середнього роду, утворені від дієслів із наголошеним суфіксом **-іти** (**-їти**): *горїти* — *горїєння*, *гноїти* — *гноїєння*, *хотїти* — *хотїєння*.

Примітка. Іменники, утворені від дієслів із наголошеним **-їти** можуть мати суфікси **-їнн-(я)** та/або **-єнн-(я)**: *ходїти* — *ходїєння*, *хбдєєння*; *носїти* — *носїєння*, *нбєєння*, *гонїти* — *гонїєння*, *хрєстїти* — *хрєстїєння*.

До п. 5 (стор. 31) треба додати:

-ованн-(я),

-уванн-(я),

-овуванн-(я) Суфікс **-ованн-(я)** вживаємо у віддієслівних іменниках, що означають наслідок дії: *спростовання, угруповання, устаткування, риштування* на відміну від іменників на **-уванн-(я)** та **-овуванн-(я)**, що означають дію: *спростовування, угруповування, устатковування, риштування* чи подію: *спростування, угрупування, устаткування, обриштування*.

Пропозиція 3

§ 25, п. 11 (стор. 33)

Останній абзац п. 11 треба викласти:

Суфікс **-овк-(а)** вживаємо у деяких іменниках, що означають назви предметів *голівка, духівка, цинівка*, а також наслідок дії: *штамповка, зарисівка* на відміну від іменників, що означають дію: *штампування, зарисовування* чи подію: *вітампування, зарисування*.

Суфікс **-к-(а)** вживаємо в іменниках жіночого роду, що означають предмети: *півка, річка, лодка, ніжка* та у віддієслівних іменниках, що означають наслідок дії: *оцінка, розробка, посадка* на відміну від іменників, що означають дію: *оцінювання, розробляння, садження* чи подію: *оцінення, розроблення, посадження*.

Примітка. Від іменників з суфіксом **-овк-(а)**, **-к-(а)**, а також **-ок** прикметники утворюють переважно за допомогою суфікса **-ов-(ий)**: *головковий, цинковий, виставковий, посадковий, замковий, станковий*.

Пропозиція 4

§ 26, п. 2, (стор. 36)

Сказане у п. 2 — стосується одного прикладу *страшений*, через це п. 2 треба викласти:

2. Прикметникові суфікси **-анн-(ий)**, **-енн-(ий)** вживаємо:

а) у прикметниках для підкреслювання більшої, ніж звичайна чи найбільшої міри якості: *страшенний, височенний, важенний, глибоченний, здоровенний*;

б) у віддієслівних прикметниках, що означають пасивні дієві властивості об'єктів (здатність піддаватися спрямованій на них дії): *(не)здійсненний, (не)здоланний, (не)впізнаний, (не)злічений, (не)скінчений*. Такі прикметники завжди мають наголос на суфіксі, що відрізняє їх від пасивних дієприкметників, утворених за допомогою суфіксів **-ан-(ий)**, **-ен-(ий)**: *(не)здійснений, (не)здоланий, (не)впізнаний, (не)злічений, (не)скінчений*.

У зв'язку з цим треба скоригувати § 23, п. 2 (стор. 26):

2. Буквосполуки **-нн-** пишемо:

а) у наголошеному суфіксі **-енн-(ий)** прикметників, які вказують на більшу, ніж звичайну, чи найбільшу міру якості: *височенний, здоровенний, страшенний, численний* та в прикметнику *старенний*;

б) у наголошених суфіксах **-енн-(ий)**, **-анн-(ий)** прикметників, що означають пасивні дієві властивості об'єктів (здатність піддаватися спрямованій на них дії): *(не)здійсненний, (не)здоланний, (не)впізнаний, (не)злічений, (не)скінчений*;

в) у прикметниках на **-енн-(ий)**, **-янн-(ий)** старослов'янського походження: *благословѣнний, блаженний, мерзенний, огненний, окаянний, священний, спасенний*, а також *божественний*.

Буквосполука **-нн-** зберігається в іменниках та прислівниках, утворених від таких прикметників: *нездоланність, нездоланно, численність, численно* тощо.

Пропозиція 5

§ 26 (стор. 36)

Після п.8 (стор. 36) треба додати:

-уч-(ий), **-ач-(ий)**,

-юч-(ий), **-яч-(ий)**

9. Суфікси **-уч-(ий)**, **-ач-(ий)**, а після м'яких приголосних **-юч-(ий)**, **-яч-(ий)**, вживаємо у віддієслівних прикметниках, що означають активні дієві властивості суб'єкта і яких утворюють, додаючи відповідний суфікс до кореня дієслова безпосередньо: *співучий, плавучий, квітучий, балакучий* на відміну від активних дієприкметників, що означають стан, зумовлений перебуванням суб'єкта в дії, і яких утворюють від основи дієслова третьої особи множини теперішнього часу: *співають, плавають, квітють, балакають*.

Трапляються випадки, коли прикметникові форми збігаються з дієприкметниковими: *живучий, лежачий, сидячий*.

-альн-(ий),

-ильн-(ий)

10. Суфікс **-альн-(ий)**, **-ильн-(ий)** вживаємо у віддієслівних прикметниках, що означають активні дієві властивості суб'єктів (призначених або здатних виконувати дію) і яких утворюють від основи інфінітива недоконаного виду: *рятувальний, вимірвальний, холодильний, живильний*, на відміну від дієприкметників на **-чий**, що означають стан суб'єкта, який перебуває в активній дії (див. § 92, п.1).

-івн-(ий),

-овн-(ий)

11. Суфікс **-івн-(ий)** вживаємо у віддієслівних прикметниках, що означають активні дієві властивості суб'єктів (здатних виконувати дію) і яких утворюють від основи інфінітива недоконаного виду на **-увати**: *рятівний, гальмівний, керівний, панівний*, на відміну від активних дієприкметників на **-чий**, що означають стан суб'єкта, який перебуває в активній дії (див. § 92, п.1).

Суфікс **-овн-(ий)** вживаємо у віддієслівних прикметниках, що означають пасивні дієві властивості об'єктів (здатних піддаватися спрямованій на них дії) і яких утворюють від основи інфінітива доконаного виду на **-увати**: *(не)вгамовний, (не)спростовний, (не)застосовний, (не)з'ясовний, (не)виліковний, (не)спрогнозовний*, на відміну від пасивних дієприкметників на **-ован-(ий)**, що означають стан об'єкта, спричинений спрямованою на них дією ((не)лікований, (не)прогнозований тощо, див. § 92, п.2).

Пропозиція 6

§ 32, примітка 1, (стор. 45)

У прикладі *вільно конвертований* дієприкметник *конвертований* треба замінити на прикметник *сконвертований* (якого утворюємо від інфінітива **доконаного виду**, див. пропоз. 5, п. 11), що означає пасивну дійову властивість валюти, а не стан, зумовлений перебуванням у дії, для означання якого слугують дієприкметники: *конвертований* і *сконвертований*.

Пропозиція 7

§ 92, п. 1, а), (стор.146)

У зв'язку з тим, що українська мова має більшу схильність, ніж російська, вживати прикметники і дієприкметники за своїм прямим призначенням, а вживання дієприкметників у значенні прикметників та іменників є калькування російськомовного способу мислення, бо українська мова має значно багатші, ніж російська, засоби творення віддієслівних прикметників та іменників, тому у вживанні дієприкметників у значенні прикметників та іменників немає ніякої потреби. Таке вживання лише збіднює українську мову і привчає до російськомовного способу мислення, тому § 92, п. 1, а), (стор.146) треба викласти:

1. Активного стану:

а) теперішнього часу на **-чий (-а, -е)**: *живучий, лежачий, стоячий, сидячий*, які утворюємо від основи дієслова третьої особи множини теперішнього часу і вживаємо лише на позначення стану суб'єкта, що перебуває в активній дії на відміну від віддієслівних прикметників, що означають активні дійові властивості (*керівний*, а не *керуючий*; *вимірювальний*, а не *вимірюючий*; див. § 26, п.п. 9 - 11) та іменників, що означають виконавця дії (*керівник*, а не *керуючий*; *командувач*, а не *командуючий*; див. § 25, п. 1).

Пропозиція 8

§ 100, п. 1, примітка 1, (стор.154)

Пропонуємо з прикладів примітки 1 вилучити слово *єрарх*, оскільки в науково-технічній термінології державних стандартів України вживаються такі застандартовані терміни: *єрархія, полієрархія, моноєрархія, єрархічна структура, єрархічна класифікація, єрархічне планування, єрархічна комп'ютерна мережа* та ін.

ПРОБЛЕМИ НАЗОВНИЦТВА ЩОДО ПРОЦЕСУ ТА НАСЛІДКУ ПРОЦЕСУ

© Євген Козир, Віталь Моргунюк, 2000
УкрНДІ ССІ, Київ

Для називання процесу в українській мові переважно використовують віддієслівні іменники з суфіксом **-нн-(я)**, зокрема:

- суфікс **-анн-(я)** [**-янн-(я)**] мають іменники середнього роду, утворені від дієслів із суфіксом **-ати (-яти)**: *вимірювати* — *вимірювання*, *пакувати* — *пакування*, *обробляти* — *обробляння*, *закручувати* — *закручування*, *спаківувати* — *спаківування*;